

IVA KATARINA VUKIČEVIĆ □ Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

Uvod. Kartografska zbirka Hrvatskoga povijesnog muzeja formirana je 1980. godine¹ kao zasebna muzejska zbirka unutar koje se čuvaju karte, planovi i atlasi nastali u razdoblju od 16. do kraja 20. stoljeća.² Glavninu zbirke, koja ima više od 2600 primjeraka, čine kartografski prikazi hrvatskih zemalja kroz povijest. Osim što pripada vrijednim povijesnim i dokumentarnim izvorima, kartografska građa svjedoči o povijesti hrvatskih zemalja prikazujući povijesne procese i događaje, promjene granica, upravno-teritorijalni ustroj te gospodarski i kulturni razvitak u pojedinim razdobljima. Uz redovite kustoske poslove u Zbirci, digitalizacija građe iz Kartografske zbirke Hrvatskoga povijesnog muzeja provodi se kontinuirano, i to u suradnji s Informacijsko-dokumentacijskim odjelom Muzeja. Na temelju dokumentacije o zbirci vidljivo je da je veći dio Zbirke, gotovo 80 %, od njezina osnutka do danas digitaliziran. Uz pomoć digitalizacije originalna je papirnata građa, u ovom primjeru karte, planovi i atlas, zaštićena i očuvana od daljnjeg propadanja te postaje dostupnija široj javnosti, a samim time i preglednija. Pritom se posebice može istaknuti važnost digitalizacije kartografske građe velikih formata, nezgodne za rukovanje.

Od 2021. godine digitalizacija kartografske građe iz fundusa Hrvatskoga povijesnog muzeja provodi se i putem projekta *eKultura, Digitalizacija kulturne baštine*. Kako je navedeno na mrežnoj stranici portala, osnovni cilj *eKulture* je „...povećanje zaštite i on line dostupnosti digitalnog kulturnog sadržaja, a specifični je cilj osigurati sigurnu pohranu digitalnog kulturnog sadržaja na jednom mjestu i omogućiti korisnicima jedinstven pristup tako pohranjenom sadržaju...”. Projekt *eKultura* financiran je sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj u sklopu provedbe Operativnog programa *Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.*³

E-katalog *Karte vojnogeografskih instituta u Hrvatskom povijesnom muzeju*

Izradi e-kataloga *Karte vojnogeografskih instituta u Hrvatskom povijesnom muzeju* prionulo se tijekom 2020. godine radi specifičnih uvjeta rada i djelovanja, tj. zbog pandemije uzrokovane virusom COVID-19 te zbog za-grebačkog potresa koji je u ožujku oštetio palaču

Hrvatskoga povijesnog muzeja. Navedena zbivanja rezultirala su time da je Muzej postao nedostupan javnosti, a njegovo poslanje i djelovanje bilo je, među ostalim, usmjereno i na programe digitalizacije.

Veći dio fundusa Kartografske zbirke čine topografske karte hrvatskih, ali i europskih zemalja i država, izrađene i objavljene tijekom 19. i 20. stoljeća u izdanju Carskoga i kraljevskog vojnogeografskog instituta u Beču (K.u.K. Militärgeographisches Institut) te Vojnogeografskog instituta u Beogradu. Navedeni su instituti, sukladno različitim razdobljima svog postojanja, obavljali topografske i katastarske izmjere terena (u vremenu od Habsburške Monarhije / Austro-Ugarske Monarhije pa sve do Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije), u skladu s novim tehnološkim postignućima, što je u konačnici rezultiralo izradom karata preciznijega i za ono doba suvremenijeg prikaza. *Karte vojnogeografskih instituta u Hrvatskom povijesnom muzeju*, specijalizirano izdanje Hrvatskoga povijesnog muzeja, prvi je katalog muzejskih zbirki u e-obliku.

E-katalogom na jednom su mjestu obuhvaćeni mnogobrojni te raznovrsni kartografski prikazi u izdanju Carskoga i kraljevskog vojnogeografskog instituta u Beču te Vojnogeografskoga instituta u Beogradu (konkretno, 1132 jedinice građe). Usto, riječ je i o velikom broju karata čiji je osnovni sadržaj nakon digitalizacije postao čitljiviji te samim time i dostupniji korisnicima, uz uvjet očuvanja kulturno-povijesne baštine, kao i zaštite originalnih muzejskih predmeta. Za potrebe e-kataloga ukupno su digitalizirana 132 predmeta iz Zbirke, među kojima veći broj čine topografske karte europskih, ali i hrvatskih zemalja.

Osim karata, digitalizirana su i dva atlasa (*Atlas etničke strukture stanovništva na području Julijske Krajine*⁴, inv. br. HPM-33349; *ISTORISKI ATLAS / OSLOBODILAČ-KOG RATA / NARODA JUGOSLAVIJE / 1941-1945*, inv. br. HPM-32981) te jedan kartografski priručnik (*Übungsbücher für Unterricht im Kartenlesen*, inv. br. HPM/PMH-15869) u izdanju bečke izdavačke kuće Artarie, ali u izradi Carskoga i kraljevskog vojnogeografskog instituta u Beču. Uz digitalizaciju, kartografska je građa stručno obrađena i katalogizirana te je dostupna na mrežnoj stranici e-kataloga www.kartevgi.hismus.hr (sl. 1.).

sl. 1. Naslovnica mrežnog kataloga *Karte vojnogeografskih instituta u Hrvatskom povijesnom muzeju*, <https://kartevgi.hismus.hr/> (pristupljeno 4. travnja 2025.)

1 Kartografska je građa do 1980. godine bila dio drugih muzejskih zbirki poput Zbirke slika, grafika i skulptura, Dokumentarne zbirke I, ali i dio muzejskoga knjižničnog fonda.

2 *Museum 1845. – 1996.*, katalog izložbe (Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1996), 119-120.

3 *eKultura*. „O portalu”, <https://ekultura.hr/about-portal/> (pristupljeno 7. travnja 2025.).

sl.2. Pierre du Val, karta Ugarske, Amsterdam. Izvor: Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM-80855.

sl.3. Mihajl Katzenschläger, karta Hrvatske i Slavonije posvećena Josipu Jelačiću, Beč. Izvor: Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH-9611.

sl.4. Dragutin Seljan, karta Austrijskoga Carstva, Beč. Izvor: Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH-10048.

4 Originalni naslov atlasa je „CARTE SUR LA STRUCTURE ETHNIQUE DE LA MARCHE JULIENNE”, a izdao ga je Vojno-geografski institut u Beogradu 1947. godine.

5 Originalni naslov karte je „NOVISSIMA / et / ACCURATISSIMA / TOTIUS / HUNGARIAE / TABULA”; inv. br. karte je HPM-80855.

6 Originalni naslov karte s posvetom Josipu Jelačiću glasi: „ZEMLJOVID / HRVATSKE I SLAVONIJE / SASTAVLJEN / I / DUBOKIM STRAHOPOČITANJEM / POSVETJEN / NJ. PREUZVIŠENOSTI GOSPODINU GROFU / JOSIPU / JELLAČIĆU BUŽIJSKOMU / BANU I VOJNIČKOMU ZAPOVJEDNIKU U HRVATSKOJ I SLAVONIJI, / VOJ. I CIV. UPRAVITELJU DALMACIJE, ITD. ITD. / OD / C. KR. INGENJEURSKOGA POMOČNIKA KOD DÉRŽAVNE ŽELEZNICE / MIHALJA KATZENSCHLÄGERA / DOPISIVAJUĆEGA ČLANA C. KR. AKADEMIJE UMJETNOSTIH / I ZNANOSTI U TOSKANI. / ARTARIA I DR. / U BEČU. / 1917/18.”; inv. br. karte je HPM/PMH-9611.

7 Originalni naslov karte je „ZEMLJOVID / carevine / AUSTRIJANSKE, / i južne / NJEMAČKE, zatim / Švajcarske, Talijanske, / europske / Turske i Gërčke”; inv. br. karte je HPM/PMH-10048.

8 Originalni naslov atlasa je „ATLAS NOVUS / TERRARUM ORBIS IMPERIA, / REGNA ET STATUS / exactis Tabulis Geographice demonstrans, / Opera / IOHANNIS BAPTISTAE HOMANNI / Sacrae Caes. Maj. Geographi, et Reg. Boruss. Societ. Scient. Membri / NORIBERGE / Cum Privilegio Sacrae Caesareae ut e Reg. Maj. Polon.”; inv. br. atlasa je HPM/PMH-3946.

9 Naslov atlasa „HAND- / ATLAS / DER GANZEN / ERDE” nalazi se na hrptu uveza, bez autora i godine izdanja. Pretpostavlja se da je riječ o atlasu nizozemskoga gravera, kartografa i izdavača Frederika de Wita, koji je autor većeg broja karata u atlasu; inv. br. atlasa je HPM/PMH-3947.

10 Anka Pandžić, *Stare karte i atlasi Povijesnog muzeja Hrvatske* (Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1987), 104.

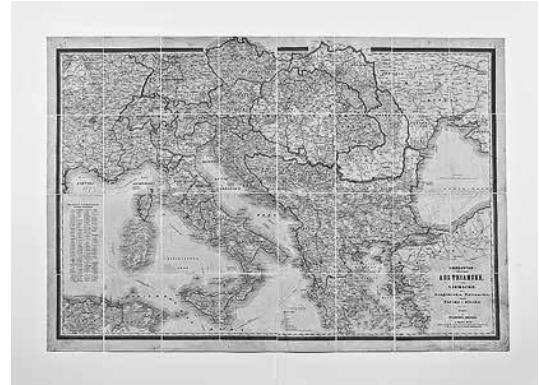

Na taj je moderan i inovativan način, uz pomoć suvremenih tehnologija, cjelovitije prikazan i rad navedenih institucija, ali i dio fundusa Kartografske zbirke Hrvatskoga povijesnog muzeja. E-katalog je koncipiran na način da daje mogućnost dodatne implementacije muzejske građe povezane s prethodno navedenim institutima (primjerice, nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova na određenim kartografskim primjercima iz Zbirke).

eKultura

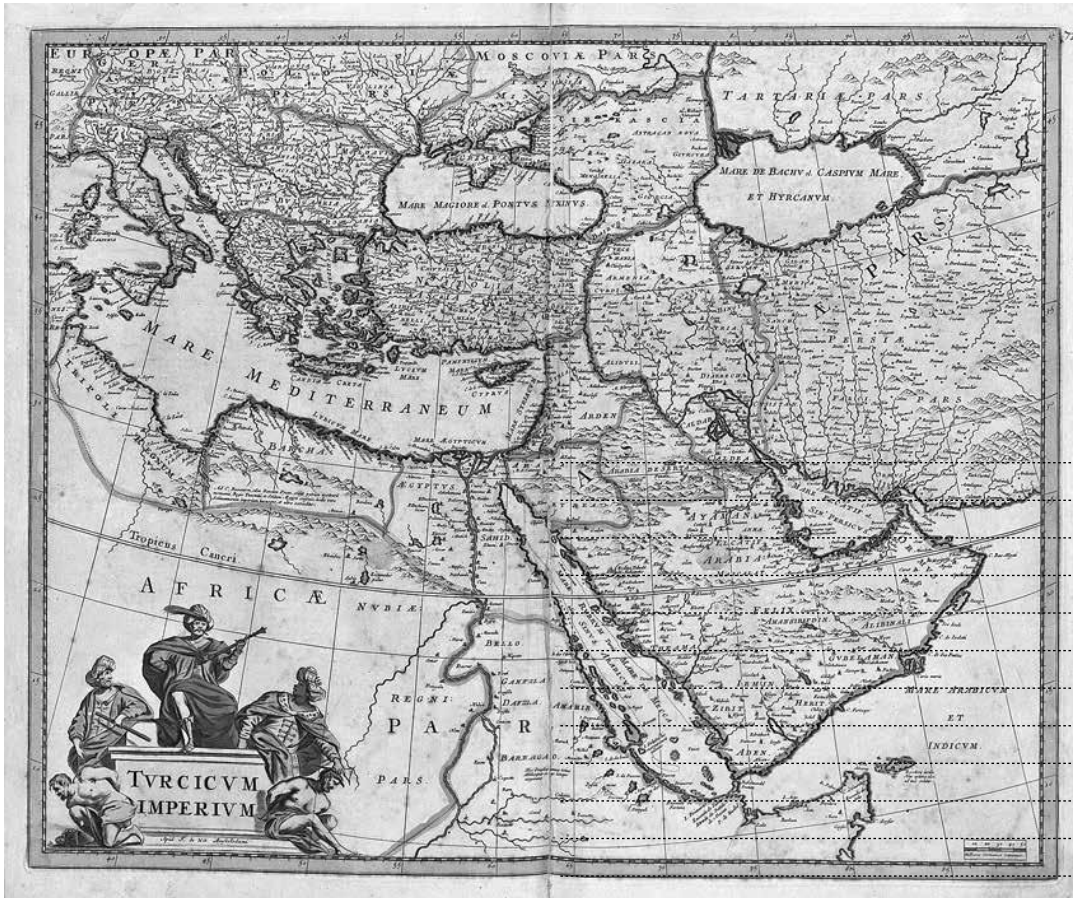
U sklopu međuinstitucionalnog projekta *eKultura*, koji provodi Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, u suradnji s drugim partnerskim institucijama poput Hrvatskoga državnog arhiva, Hrvatske radio-televizije, Muzeja za umjetnost i obrt te Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, napravljen je odabir i priprema građe za digitalizaciju 40 predmeta iz Kartografske zbirke Hrvatskoga povijesnog muzeja. Pri odabiru predmeta naglasak je bio na nedigitaliziranoj građi većih formata (A0, A1, A2), koja je nakon digitalizacije objavljena na portalu „eKultura” (www.ekultura.hr). Uz digitalne pretnimke objavljeni su i osnovni podatci o predmetima poput vrste građe, naslova predmeta, količine predmeta, dimenzija i materijala predmeta, identifikatora odnosno inventarnog broja predmeta, mjesta i naziva ustanove u kojoj se predmet čuva te predmetnog opisa koji je opcionalan.

Riječ je o izboru 40 karata iz Kartografske zbirke, među kojima su glavninu činili kartografski prikazi hrvatskih

zemalja nastali u razdoblju od 16. do početka 20. stoljeća. Manji postotak kartografske građe odnosio se na topografske karte te na dva atlasa. Među tom građom mogu se izdvojiti reprezentativniji primjerci poput karte Ugarske⁵ s prikazom teritorija Ugarske, Slavonije i Transilvanije, kao i s tokom rijeke Dunava između Beča na zapadu i Bodona (Rusija) na istoku, što je ilustracija područja pod kontrolom Habsburgovaca u vrijeme osmanlijskih prodora prema Europi. Autor spomenute karte je francuski kartograf Pierre du Val, a karta je datirana na prijelaz iz 17. u 18. stoljeće (sl.2.); među njima je i karta Hrvatske i Slavonije⁶ posvećena hrvatskom banu Josipu Jelačiću, tiskana u Beču 1917./18. godine, u izdanju austrijske nakladničke kuće Artaria (sl.3.); nadalje, tu je i najstarija do danas poznata tiskana karta na hrvatskom jeziku autora Dragutina Seljana⁷ s prikazom zemalja Austrijskog Carstva, tiskana u Beču 1847. godine (sl.4.) te dva atlasa: atlas europskih i svjetskih zemalja i carstava⁸ njemačkog kartografa i izdavača Johannes Baptista Homanna, objavljen u Nürnbergu sredinom 18. stoljeća (sl.5.), te atlas svijeta⁹, tiskan krajem 17. stoljeća, s objavljenim kartama onodobnih renomiranih kartografa poput Johannes Janssoniusa, Joannea Baptista Labbana, Jodocusa Hondiusa mlađeg, Nicolaesa Visschera te Jana Luilliera (L'huillier)¹⁰. (sl.6.)

Umjesto zaključka – digitalizacija (u) budućnosti. Nakon digitalizacije starih karata i atlasa te topografskih karata nastavlja se kontinuirani rad na digitalizaciji građe iz Kartografske zbirke Hrvatskoga povijesnog muzeja. U planu je digitalizacija vojnih karata, točnije 46 karata iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske s prikazom dnevnog stanja i ručno ucrtanim položajima domobranstva i snaga Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske na području Nezavisne Države Hrvatske od kolovoza 1941. do studenog 1944. godine. Spomenute karte izrađivao je Zemljopisni zavod Hrvatskog domobranstva, a izdavao Operativni odjel Glavnog stožera domobranstva Ministarstva oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske. Veći dio karata izrađen je u manjem mjerilu, 1 : 1 000 000. Operativni odjel Glavnog stožera domobranstva MINORS-a autor je i dnevnih izvještaja sa stanjem o vojnim zbivanjima i ljudskim gubitcima na području Nezavisne Države Hrvatske. Na vojnim karta-

sl.5. Johannes Baptiste Homann, naslovnica *Atlasa Novusa*, Nürnberg. Izvor: Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH-3946.

sl.6. Karta Osmanskog Carstva iz atlasa *Frederika de Wita*, Amsterdam. Izvor: Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH-3947.

nastavak sažetka:

cooperation with the Information and Documentation Department of the Museum. This involves the digitization of topographic and thematic maps published by the Imperial and Royal Military Geographical Institute in Vienna and the Military Geographical Institute in Belgrade for the needs of the Map Collection's e-catalogue, "The Maps of Military Geographical Institutes in the Croatian History Museum", the first catalogue of museum collections in e-form. For the purposes of the "eKultura" project, a certain number of cartographic representations from the collection (old maps, topographical maps and atlases) were digitized and their content was implemented on the "eKultura" portal. With the help of digitization, the original paper materials, in this case old maps, plans and atlases, are protected and preserved from further deterioration and becomes more accessible to the general public, and therefore more transparent.

ma i u dnevnim izvještajima vidljivi su vlastoručni potpisi onodobnih vojnih dužnosnika Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske poput generala Vladimira Laxe, Fedora Dragojlova te Ivana Prpića. U Kartografskoj zbirci čuva se 39 dnevnih izvještaja izrađenih strojopisom, koje sa spomenutom kartografskom građom čine cjelinu te su nužni za detaljnu analizu i sistematizaciju dnevnih vojnih zbivanja na području Hrvatske u razdoblju Drugoga svjetskog rata.

Takav tip kartografske, ali i dokumentarne građe (dnevni izvještaji) ima povijesno značenje za praćenje i razumijevanje procesa i događaja na tlu Hrvatske tijekom Drugoga svjetskog rata. Građa je fragmentarnog tipa jer u fondusu Kartografske zbirke nisu zastupljene sve karte s tjednim izvještajima za razdoblje od 1941. do 1945. godine. Karte su, kao i popratna dokumentarna građa, tiskane u različitim dimenzijama (npr. format B0, B1, B2), a na građi su uočljiva prijašnja oštećenja poput potamnijelog papira, sitnih mrlja od vlage, sitnih poderotina, izbljedjelih slova na pojedinim tjednim izvještajima i sl., zbog čega spomenuta građa zahtijeva pažljivo postupanje i rukovanje. Kartografska i dokumentarna građa, kao svojevrsni svjedok vremena Drugoga svjetskog rata, digitalizacijom bi bila zaštićena i očuvana od daljnjeg propadanja, a ujedno bi postala dostupnija znanstvenicima i istraživačima, ali i široj javnosti.

Primljeno: 23. rujna 2025.

LITERATURA

1. eKultura. <https://ekultura.hr/> (pristupljeno 10. travnja 2025.).
2. „Karte vojnogeografskih instituta u Hrvatskom povijesnom muzeju”. <https://kartevgi.hismus.hr/> (pristupljeno 9. travnja 2025.).
3. *Museum 1845. – 1996.* Katalog izložbe. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1996.
4. Pandžić, Ankica. *Stare karte i atlasi Povijesnog muzeja Hrvatske.* Katalog izložbe. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1987.

DIGITIZED CARTOGRAPHIC HERITAGE FROM THE HOLDINGS OF THE CROATIAN HISTORY MUSEUM

Maps, plans and atlases created in the period from the 16th to the end of the 20th century are preserved in the Map Collection of the Croatian History Museum.

The majority of the collection, which has more than 2,600 copies, consists of cartographic representations of Croatian countries throughout history, depicting historical processes and events, border changes, administrative-territorial organization, and economic and cultural development in certain periods. Digitization of material from the Map Collection of the Croatian History Museum is carried out continuously in